

Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Dietrichsteina (1664-1738). Aristokrat, který nechtěl být duchovním*, Pardubice 2017, Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, disertační práce, 311 s.

Posudek oponenta disertační práce

Odborné práce zabývající se různými kariérními modely raně novověké šlechty patří zejména v posledních patnácti letech k obvyklým postupům středoevropské historiografie. Z autorů, kteří se zmiňované problematice věnovali či věnují, lze zmínit alespoň Václava Bůžka, Marka Hengerera, Jiřího Hrbka, Katrin Keller, Jiřího Kubeše, Petra Maťu, Andrease Pečara, Rostislava Smíška, Petru Vokáčovou. Mnozí z nich rovněž zdůraznili skutečnost, že zásadní vliv na budoucí kariéru urozených jedinců měla vedle rodové tradice a společenského postavení rodu rovněž výchova a vzdělání mladých šlechticů, které zpravidla završovala kavalírská cesta po jihozápadní Evropě. Právě s touto tezí pracuje ve své disertační práci Lenka Maršálková, která si vytkla za hlavní cíl svého pojednání prozkoumat kariérní model jednoho z mladších synů nejvyššího hofmistra císaře Leopolda I. Ferdinanda z Ditrichštejna, již od narození předurčeného ke dráze duchovního. Ve svém výkladu se zaměřila především na detailní analýzu výše zmiňovaného klíčového období v životě Waltera Xavera z Ditrichštejna - procesu socializace, který se podle ní v jeho průběhu vzepřel záměru svých rodičů a věnoval se budování světské kariéry.

Lenka Maršálková rozčlenila svou práci do několika základních částí. V první z nich se jen ve velmi hrubých obrysech dotkla zhodnocení dosavadního bádání o dílčích tématech předložené práce (kariérní modely, císařský dvůr, urbanizace šlechty z českých zemí). Správně konstatovala, že dosavadní výzkum veřejných kariér neprvorozených synů stál stranou pozornosti historiček a historiků. Za velmi nestandardní však považují skutečnost, kterou autorka zmiňuje hned v pozn. 1, ohledně shrnutí dosavadního výzkumu dějin šlechty na prahu novověku. Na zmiňovanou skutečnost prý rezignovala z toho důvodu, že ho obsahují "*snad všechny studentské a odborné práce pojednávající o této svébytné sociální skupině*" (s. 1), přičemž každá z následujících kapitol "*je koncipována podobně jako odborná studie (s představením problematiky a tedy i vhodnou literaturou)*..." V některých kapitolách pak autorka skutečně začíná svůj výklad stručným hodnocením literatury, ovšem k dílčím aspektům práce, kterými se v příslušném oddíle hodlá zabývat. To následně může po letmém prostudování navozovat dojem, že předložená práce je jen jakýmsi "nesourodým slepencem"

kapitol o dílčích aspektech spojených s kariérními modely raně novověké šlechty. A to rozhodně není! Jde o kompaktní, vnitřně velmi dobře propojený a strukturovaný celek.

Zde si však nejsem zcela jistý, zda autorka pochopila význam shrnutí dosavadního bádání. V tomto případě nejde o neúčelné deklamování seznamů děl a autorů, jak Lenka Maršálková píše v pozn. 1, ale o prokázání skutečnosti, že je schopná se v nepřehledném množství dosavadní odborné literatury správně zorientovat, vyzdvihnout silné či slabé stránky jednotlivých prací z hlediska heuristického, koncepčního, metodologického, naznačit nějaké badatelské směry či tendence ve vztahu ke zkoumanému tématu a zasadit svou práci do kontextu stávajícího bádání. Tuto skutečnost - absenci shrnutí dosavadního bádání - ostatně odráží také autorčino neustálé hledání odpovědi na otázku, proč se dosavadní bádání příliš nevěnovalo kariérám mladších synů šlechticů a jednoznačně upřednostňovalo prvorozené potomky (např. s. 8-10). Vedle heuristických, koncepčních, metodologických a dalších problémů, o nichž se již v roce 1994 velmi zevrubně zmínil ve sborníku věnovaném 60. narozeninám Františka Šmahela Josef Válka, autorka nebere v úvahu banální fakt, že kariérní osudy mladších synů (a obecně dějiny konkrétních šlechtických rodů) nelze zkoumat bez toho, aniž by se nejprve probádalo kariérní směřování a život starších synů a dědiců rodového majetku. Jejich životní osudy totiž zásadním způsobem ovlivňovaly další (mladší) příslušníky konkrétního šlechtického rodu.

Výše zmiňovaný nedostatek se pak odráží také v dalších částech předloženého pojednání. Právě práci se sekundární literaturou považují za určitou slabinu disertační práce. Jak dokazuje soupis použité literatury na s. 294-309, autorka pracovala s úctyhodným korpusem nejrůznějších odborných knih a analytických studií, ovšem některá zásadní díla opomněla. Jestliže několikrát poukazuje na skutečnost, že česká historiografie nevěnovala přílišnou pozornost mladším potomkům různých šlechtických rodů, má pravdu jen zčásti. Rád bych upozornil na moderní a velmi inspirativní dvoudílnou práci Jiřího Hrbka o barokních Valdštejnech, kterou sice autorka zná, ovšem příliš s ní nepracuje; navíc zmiňuje pouze první díl, o druhém jsem v práci nenašel vůbec žádnou zmínku (to je o to zarážející, neboť se na několika místech práce věnuje otázkám reprezentace Waltera Xavera z Ditrichštejna, přičemž celý druhý svazek Hrbkových Valdštejnů se zabývá jejich reprezentačními strategiemi). Stejně tak je třeba přihlídnout k bádání v okolních zemích, zejména k výsledkům německé historiografie, která již mladším urozeným synům věnovala pozornost, jak například naznačují syntetizující práce Estebana Mauerera o Fürstenbercích či Sylvie Schraut o Schönbornech.

Přes všechny výše uvedené připomínky Lenka Maršálková v této kapitole více než dostatečně prokazuje, že je schopná zvládnout velké množství literatury, nadto ji dokáže přesně rozčlenit a klasifikovat. Rovněž zde nechybí naznačení metodologického uchopení práce a nástin badatelských otázek. Z analýzy použitých pramenů vysvítá, že se autorka opírala především o písemnosti z pozůstalosti Waltera Xavera z Ditrichštejna, které se nacházejí v Rodinném archivu Ditrichštejnů v Moravském zemském archivu v Brně. Získané poznatky také doplnila studiem v Österreichisches Staatsarchiv Wien.

V první kapitole se autorka rovněž věnuje základnímu vymezení dvorských kariér barokních Ditrichštejnů, počínaje Maxmiliánem II. z Ditrichštejna, kteří v očích soudobých literátů platili za jakýsi "prototyp" habsburských dvořanů. Zde bych jen upozornil na skutečnost, že Maxmilián II. z Ditrichštejna nebyl nejvyšším hofmistrem císaře Ferdinanda II., ale jeho syna Ferdinanda III. Ve výčtu nejvyšších dvorských úřadů Ferdinanda z Ditrichštejna ještě chybí úřad nejvyššího hofmistra císařovny Eleonory Magdaleny Falcko-Neuburské v letech 1676-1683 (s. 11). Na konci kapitoly je také umístěna ediční poznámka ohledně citací z pramenů.

V další části práce se již Lenka Maršálková věnuje dětství a rané výchově mladého Ditrichštejna. Ačkoli se o této fázi života šlechtice zachovalo jen malé množství pramenů, díky dochované výchovné instrukci jeho otce Ferdinanda z Ditrichštejna, adresované vychovateli Vojáčkovi z roku 1673, si lze udělat poměrně přesný obrázek o tom, jak měl vypadat každodenní program devítiletého Ditrichštejna. Podle autorky se také jednalo o klíčové období v životě Waltera Xavera z Ditrichštejna, neboť právě v této době Ferdinand z Ditrichštejna rozhodl o dalších kariérních krocích potomka - měl se stát duchovním. Lenka Maršálková správně poukazuje na spíše opomíjenou skutečnost, že v rodě Ditrichštejnů existoval vedle dvorské kariéry ještě jeden druh kariérní model, k němuž se pravidelně uchýlovali výhradně mladší synové, což byla právě duchovní dráha. Za mimořádně cenné považuji zejména to, že se autorce podařilo pramenně doložit existenci jakéhosi "rodového vzoru, prototypu", jehož postavou a životními osudy se měli inspirovat budoucí duchovní z ditrichštejnského rodu, - kardinála Františka z Ditrichštejna.

Díky svému vlivnému postavení u císařského dvora a prostřednictvím rozvětvené komunikační sítě se Ferdinand z Ditrichštejna postupně snažil zajistit svému potomkovi místo biskupa v Giorgentu (případně Messině či Neapoli) a kanonikáty v různých zemích habsburské monarchie a Římsko-německé říše (zde se také ukazuje, jak důležitou roli hrála v životě raně novověkého šlechtice komunikace a osobní známosti). Optikou tohoto pohledu jde proto o mimořádně cenný příspěvek k výzkumu komunikační sítě konkrétního vysokého

dvorského hodnostáře, v tomto případě Ferdinanda z Ditrichštejna, neboť autorka se zevrubně zaměřila na jednu z jejích částí, která doposud stála spíše stranou badatelské pozornosti, na vlivné jedince v hierarchii katolické církve. Právě různým strategiím knížete z Ditrichštejna při získávání jednotlivých kanonikátů se autorka podrobně věnuje i v následujících kapitolách.

Za další silnou stránku předkládané disertační práce považují detailní rekonstrukci následného institucionalizovaného vzdělávání Waltera Xavera z Ditrichštejna, které započalo v roce 1677, kdy zamířil do jezuitského konviktu svatého Bartoloměje v Praze. Následovalo studium v Polné, Brně a Vídni. To završila kavalírská cesta v letech 1683-1688, kdy potomek Ferdinanda z Ditrichštejna postupně navštívil Nizozemí, Anglii, Francii a Itálii. Díky mimořádně dochované pramenné základně byla autorka schopná nastínit pestrý každodenní život mladého šlechtice. Ve svém chronologicky pojatém výkladu se však nesoustředila výhradně na osobnost Waltera Xavera z Ditrichštejna; Ditrichštejnův proces vzdělávání se pokusila srovnat s procesem socializace dalších urozených jedinců z habsburské monarchie. V případě kavalírských cest naznačila jakousi typologii zmiňovaných vzdělávacích cest, přičemž do jejího rámce zasadila kavalírskou cestu Waltera Xavera z Ditrichštejna.

Přestože ve vztahu ke vzdělávacímu procesu výše zmiňovaného šlechtice autorka prošla velmi obsáhlý korpus pramenů, na některých místech byla nucena konstatovat, že se v pozůstalosti Waltera Xavera z Ditrichštejna nedochovaly žádné informace k určitým údobím života šlechtice. To se týká například jeho pobytu v Polné koncem sedmdesátých let 17. století (s. 59-60). Spíše než k Rodinnému archivu Ditrichštejnů by bylo vhodnější se blíže seznámit s archiváliemi uloženými ve Velkostatku Polná. Také téměř čtyřleté studium na univerzitě ve Vídni autorka zhodnotila v jediném odstavci (s. 61-62). Možná by nebylo od věci se podívat na dochované účty týkající se provozu vídeňského paláce Ditrichštejnů. V této souvislosti bych rovněž upozornil na zajímavý pramen v Österreichische Nationalbibliothek Wien - *Acroama Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Gualtero-Xaverio-Eusebio a Dietrichstein ... a Fama concinnatum (etc.)*, který vydal roku 1682 Ambrosius Sembler.

V kapitole o studiu na univerzitě v Lovani se autorka několikrát zmiňuje o univerzitních tezích, které Walter Xaver z Ditrichštejna předložil a úspěšně obhájil na tamním vysokém učení. Nikde jsem se však nedočel, zda se dochovaly až do současnosti. Pokud ano, nabízí se otázka, proč s nimi autorka nepracovala a neseznámila se s jejich obsahovou náplní? To by mohla být jedna z dalších cest, jak proniknout do myšlenkového světa mladého šlechtice. Jinou cestu, jak poznat hodnotový žebříček mladého Ditrichštejna v průběhu kavalírské cesty může představovat studium dobové apodemické literatury a v ní obsažené

dobové názory na vzdělávací funkci samotného cestování. To by pomohlo v kombinaci s osobními dopisy a účty, s nimiž autorka převážně pracovala, neboť soudobí autoři doporučovali, čemu se přednostně věnovat v jednotlivých destinacích. Vedle studia na univerzitách a akademiích, měl šlechtic své vzdělání neustále doplňovat tím, že bude pozorovat nejrůznější jevy, jako bylo například urbanistické uspořádání navštívených měst, městská opevnění, konkrétní budovy, politické zřízení a uspořádání jednotlivých států, jejich hospodářství a infrastruktura, významné osobnosti atd. Jak naznačují dochované deníky a zprávy z kavalírských cest (např. mladých Eggenberků či Leopolda Karla Viktorína z Windischgrätzu), urození mladíci je skutečně využívali a řídili se jimi.

Autorka hned v úvodní kapitole nadnesla otázku ohledně důvodů, které vedly mladého Ditrichštejna, že se v průběhu vzdělávacího procesu vzepřel přání rodičů a doslova si vyvzdoroval opuštění duchovní dráhy a pozdější kariéru v zemských úřadech Markrabství moravského. Jako jednu z mnoha příčin uvádí neutěšený zdravotní stav a především potíže se zrakem, které v pozdějším věku vyvrcholily operativním zákrokem. Některé kapituly totiž vnímaly zmiňované zdravotní obtíže jako velkou překážku pro získání kanonikátu. Z toho důvodu autorka věnovala jednu kapitolu práci analýze zdravotního stavu Waltera Xavera z Ditrichštejna. Pod vlivem moderního metodologického konceptu Patientengeschichte se zajímala o to, jak samotný šlechtic (a jeho okolí) vnímal svůj zdravotní stav. V této pasáži načrtla velmi plastický obraz nemocného šlechtice, který se živě zajímal o svůj zdravotní stav a neustále hledal nové a nové medicínské prostředky a cesty, aby se vyléčil.

V poslední kapitole disertační práce se Lenka Maršálková zamýšlí nad vybranými životními událostmi Waltera Xavera z Ditrichštejna po návratu z kavalírské cesty. Především jde o šlechticův sňatek se Zuzanou Kateřinou Liborií Morkovskou ze Zástřizl. V tomto případě se pozastavuje nad skutečností, že se příslušník vlivného knížecího rodu oženil s příslušnicí nerovnorodého šlechtického rodu, svobodnou paní. Ve středoevropském šlechtickém prostředí však nebylo neobvyklé, aby se některý z mladších synů oženil s méně urozenou šlechticnou. Důvodů k tomu mohlo být několik. V případě Waltera Xavera z Ditrichštejna hrál s největší pravděpodobností nejdůležitější roli majetek urozené dámy, která byla o 27 let starší. Právě panství Boskovice šlechtic po její smrti zdědil. Stranou pozornosti autorka neponechává ani druhý sňatek šlechtice s Karolínou Maxmiliánou Pruskovskou z Pruskova a především převzetí dědictví po starším bratrovi Leopoldu Ignácovi roku 1708. Jako nový vládnoucí kníže z Ditrichštejna se musel vypořádat s obrovskými dluhy, které zbyly po zesnulém sourozenci, přičemž musel odprodat část rodového majetku. Kapitolu pak

autorka zakončuje výkladem o spletité cestě Waltera Xavera z Ditrichštejna k zisku prestižního Řádu zlatého rouna.

Až na pár drobných prohřešků v rozsáhlém a analyticky pojatém vědeckém aparátu napsala Lenka Maršálková svou disertační práci svěžím jazykem, který se vyznačuje přesnou větnou skladbou, jasnou výpovědí a shoduje se s pravopisnou normou současného českého jazyka. Jisté výhrady však směřuji k formální stránce předložené disertační práce. Autorka postupuje značně nedůsledně v psaní rodových jmen některých šlechtických rodů (např. Eggenberku × Eggenbergu, Lamberg × Lamberk) a zeměpisných názvů (např. Salcburk × Salzburg). Přestože autorka používá v textu zkratky odborných časopisů, archivních institucí aj., jejich soupis jsem nikde v práci nenašel. Stejně tak nestandardní mi přijde skutečnost, že autorka vydané prameny, s nimiž pracovala, zahrnula do soupisu sekundární literatury a ne, jak je vcelku běžné, hned za soupis archivních pramenů.

Uvedené otázky a připomínky slouží především pro autorku a její další vědeckou práci. Předložené pojednání Lenky Maršálkové představuje kvalitně zpracovanou a promyšlenou disertační práci, která je založena na důkladném studiu množství archivních pramenů. Současně zpracovává velké množství sekundární literatury. Ve vztahu k vymezenému tématu přináší řadu nových poznatků a koriguje množství starších údajů, které historikové a historičky doposud přebírali z Feyfarovy práce *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg* z roku 1879. Lenka Maršálková prokázala schopnost kvalitní vědecké práce založené na dobré heuristice, proto předložené pojednání **doporučuji k obhajobě.**

Borovany 25. 10. 2017

PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D.

